

ČESKOSLOVENSKÝ ÚSTAV ZAHRANIČNÍ A POKUSY PROSADIT PÉČI O PODKARPATORUSKÉ KRAJANY

David Hubený

Nezanedbatelný vliv na politický vývoj Podkarpatské Rusi v meziválečném období měli tamější rodáci, kteří se odstěhovali a usadili v zahraničí, zejména v USA. O jejich významu svědčí i prostý fakt, že prvním guvernérem Podkarpatské Rusi byl americký Rusín Grigorij Žatkovič. Zahraniční krajané hráli významnou roli jednak jako ekonomičtí spojenci při prosazování hospodářských zájmů státu, jednak jako spolutvůrci veřejného a tím pádem i politického mínění ve svých nových domovech. Pro spolupráci s krajany existovalo množství spolků, které však měly ryze soukromý charakter. Na konci dvacátých let se proto zainteresované ústřední úřady rozhodly zřídit jakýsi zastřešující orgán, kterým se v roce 1928 stal Československý ústav zahraniční. Vzдор svému názvu se jednalo o soukromý spolek, byť za účasti ministerstev, která měla své virilní zástupce v předsednictvu spolku. Snad právě pro účast několika ministerstev se ústav potýkal s pravidelnými finančními obtížemi, částečně závisel na aktivitách dobrovolníků a nadšenců a na svoji činnost musel opakovaně po státních orgánech žádat o subvence a připomínat, že mimo jiné podporuje krajany stížené hospodářskou krizí a pročeskoslovenská zahraniční krajanská periodika.¹

Ústav se od počátku fakticky zaměřoval na krajany českého a slovenského původu, resp. na emigranty z Podkarpatské Rusi ve svých přehledech velkých menšin v zahraničí zcela zapomínal,² či snad je přiřazoval mezi záležitosti týkající se Slováků na základě toho, že i jiné organizace věnující se péči o vystěhovalce a krajany, konkrétně Československý červený kříž, se přinejmenším po nějakou dobu na obyvatele Podkarpatska díval právě tímto způsobem.³ Je to však nepravděpodobné, protože mezi členy výboru ústavu⁴ nalezneme

¹ Národní archiv (dále jen NA), fond Předsednictvo ministerské rady (dále jen fond PMR), kart. 1418, sign. 107/757.

² AUERCHAN, J. – TURČÍN, R.: *Přehled československých zahraničních menšin a krajanských aglomerací*. In: Ročenka Československého ústavu zahraničního 1930 (dále jen Ročenka 1930). Praha 1930, s. 17–32.

³ *Přehled dobrovolné péče o krajany a vystěhovalce v Československu*. In: Ročenka 1930, s. 58–60.

⁴ Za zmínku jistě také stojí, že všichni kandidáti na členství ve vedení ústavu byli na žádost Ministerstva práce a sociální péče prověřeni Policejním ředitelstvím v Praze. Krok odůvod-

Augustina Vološina a mezi náhradníky členů výboru figuruje Ivan Parkányi.⁵ Na ustavující schůzi byl pozván i Jaromír Nečas, přední odborník na podkarpatorské problémy.⁶ Vološin a Parkányi se sice zpočátku občas na schůzích výboru ústavu objevovali, ale v zápisech chybí stopy o jejich vystoupeních a brzy jejich účast ochabla,⁷ což možná také naznačuje, že vůbec nemuseli chápat budoucí důležitost ústavu, popř. neměli možnost se jeho činnosti více věnovat. Své funkce podrželi až do roku 1932.⁸ Od roku 1933 podkarpatorské zájmy zastupovali představitelé Zemského výboru v Užhorodě, právník z Rachova Antonín Štefan a mukačevský učitel Andrej Popovič jako náhradník. V listopadu 1935 se stal hlavním zástupcem tajemník sociální demokracie z Užhorodu Antonín Kekus, jehož zastupoval Antonín Štefan.⁹ Ústav se vyloženě na oba nové reprezentanty v podobě Štefana a Popoviče těšil v naději, „že tito pánové přinesou naší činnosti cenné podněty a vzbudí o naše úkoly zájem na Podkarpatské Rusi, jehož bohužel dosud postrádáme“. Zároveň ústav přislíbil, že s ohledem na finanční náklady spojené s vysíláním osob z Podkarpatska do Prahy budou podkarpatorské záležitosti probírány přednostně na těch schůzích, na nichž bude jistá účast podkarpatorských reprezentantů.¹⁰ Do práce komisí či odborů však nebyli zapojeni¹¹ a neúčastnili se ani valných hromad.¹² Po prestižní stránce to tedy byl určitý pokles, nicméně se zdá, že po faktické stránce se nic nezměnilo. Byť byla naděje, že od nových reprezentantů Podkarpatské Rusi bylo možno očekávat, že o věc budou mít skutečný zájem. Bohužel v ústavu chyběl rovněž tlak z druhé stra-

---

ňovalo jednak účastí představitelů několika ministerstev, jednak tím, že „činnost projektovaného ústavu má míti pro národ a pro stát důležitý význam zvláště v otázce vystěhovalecké a péči krajanské, záležitosti velmi mnoho na výběru činovníků pro předsednictvo i výbor i na volbě úředníků ústavu. Tito, poněvadž ústav má sloužiti všem vrstvám národa a požívatí jejich důvěry, mají zastupovati jeho různé vrstvy kulturní, hospodářské, sociální a politické a býti bezúhonně pověsti.“ Archiv hlavního města Prahy (dále jen AHMP), fond Spolkový katastr, kart. 941, sign. SK XXIII/1625.

⁵ *Československý ústav zahraniční v prvním roce své činnosti*. In: Ročenka 1930, s. 35–36; AHMP, fond Spolkový katastr, kart. 941, sign. SK XXIII/1625.

⁶ NA, fond Československý ústav zahraniční I. (dále jen fond ČÚZ I.), kart. 2.

⁷ NA, fond ČÚZ I., kart. 4 a 5.

⁸ NA, fond ČÚZ I., kart. 3.

⁹ NA, fond ČÚZ I., kart. 2 a 3.

¹⁰ NA, fond ČÚZ I., kart. 2.

¹¹ NA, fond ČÚZ I., kart. 3.

¹² NA, fond ČÚZ I., kart. 4.

ny, tj. členem ústavu nebyl žádný podkarpatoruský spolek krajanů žijících v zahraničí.¹³

Podkarpatské Rusi se z činnosti ústavu dotklo v roce 1928 jen zaslání modlitební knížek amerických Rusínů pro jednu výstavu a poskytnutí informací o lesní těžbě na Podkarpatské Rusi.¹⁴ Ve výroční zprávě za rok 1930 však již zmínku o Podkarpatsku nenalezneme, ač ve více než 4 000 číslech jednacích, která toho roku ústav vyřídil, se jich jistě mnoho týkalo podkarpatoruských krajanů, ale viditelný vnějškový silný zájem vidět není. Teprve v roce 1934 je ve výročních zprávách opět zřejmý zájem o Podkarpatsko, a to jednak díky účasti užhorodského starosty Konstantina Hrabára na ústavní akci I. dne československého zahraničí a finančnímu příspěvku užhorodského zemského výboru na odborné zemědělské školení krajanské mládeže ve Francii, kam směřoval i zájem podkarpatoruských zemědělských dělníků hledajících sezónní zaměstnání. Na několik dalších let však zmínky o Podkarpatorusech opět chybí.¹⁵

Relevantní představitelé podkarpatoruských obyvatel a předvídavější českoslovenští reprezentanti již krátce po vzniku ústavu začali usilovat o to, aby tento věnoval patřičnou pozornost podkarpatoruským krajanům. V listopadu 1931 se na Tiskový odbor Předsednictva ministerské rady, III. odbor Ministerstva zahraničních věcí a Československý ústav zahraniční obrátil představitel ČTK na Podkarpatské Rusi s návrhem, aby byl subvencován bulletin sbírající informace z Podkarpatské Rusi a východního Slovenska, který by ve státní správě smyslu informoval o dění na tomto území. Vydáván měl být v rusínštině, nicméně psané latinkou, aby co nejlépe vyhovoval severoamerickým rusínským redakcím, které byly závislé na informacích většinou od opozičních kruhů, tudíž o dění na východě republiky psaly velmi nepřátelsky. Cílem bylo dodávat již hotové články, které by noviny jen převzaly a otiskly. Podobný bulletin v roce 1932 chystala Podkarpatoruská tisková korespondence v Užhorodě. Jeho zaměření bylo především na zprávy hospodářského charakteru: investice, doprava, zemědělství, elektrifikace, meliorace atd. Podkarpatoruská tisková korespondence zažádala Československý ústav zahraniční o podporu a pomoc při šíření zpráv o Podkarpatské Rusi i ve zbývajících částech republiky, ač to bylo mimo kompetenci a zaměření ústavu. Ústav alespoň tuto aktivitu doporučil pozornosti a případné spolupráci Tiskovému odboru Předsednictva ministerské rady.¹⁶

¹³ AHMP, fond Spolkový katastr, kart. 941, sign. SK XXIII/1625.

¹⁴ NA, fond ČÚZ I., kart. 3.

¹⁵ NA, fond ČÚZ I., kart. 3.

¹⁶ NA, fond ČÚZ I., kart. 8.

V této době, tedy na přelomu let 1931 a 1932, se objevily ještě další snahy o zohlednění podkarpatoruských krajanů. Jednalo se zejména o vybídky různých spolků, např. Podkarpatoruského svazu osvětového v Užhorodě, aby se ústav zabýval i podkarpatoruskou emigrací. Z Podkarpatské Rusi odcházelo velké procento slovanského obyvatelstva i během republiky. Podobně na tom bylo Slovensko. Většina těchto exulantů směřovala do zahraničí, aniž by předem měla zajištěné místo a v důsledku hospodářských obtíží nemohli o sobě své rodině podat zprávu, natož se vrátit do Československa.¹⁷ Jedním z cílů ústavu se staly snahy pomoci těmto osobám, ale též akce, aby krajané napomohli ekonomické spolupráci mezi jejich novou a starou vlastí, včetně podpory cestovního ruchu s důrazem na přírodní krásy Podkarpatska.¹⁸

Ústav pobídky k péči o podkarpatoruské krajany uznával jako oprávněné a udával, že to sám cítí jako mezeru ve své činnosti, nicméně se odvolával na neznalost vhodných osob, absenci dalších nezbytných kontaktů a omezené finanční zdroje. Ústav se o radu obrátil nejen na Podkarpatskou Rus, ale i na pracovníka prezidentské kanceláře Ivana Párkányiho, který byl podkarpatoruského původu. Mezi osobami, které byly doporučovány jako vhodné, resp. později se aktivně ke spolupráci nabízely, byl například pozdější vysoký úředník Předsednictva ministerské rady Viktor Barany, jenž byl považován za vhodného adepta pro řízení podkarpatoruské korespondence.

Další vlna zájmu se objevila na podzim 1932. Tehdy se na ústav prvně obrátili Podkarpatorusové ruského směru s tím, že by se ústav měl zajímat i o krajany z nejvýchodnější země republiky, hlavně na americkém kontinentu. Podle některých odhadů žilo v zahraničí půl milionu Podkarpatorusů, zejména v USA, Kanadě, Brazílii, Argentině a Paraguayi, což převyšovalo téměř o sto tisíc počet Podkarpatorusů na Podkarpatské Rusi. V sousedních zemích Československa také žily nezanedbatelné skupiny Rusínů: v Rumunsku se mělo podle jejich údajů jednat o 36 obcí (cca 11 000 osob) a v Jugoslávii o 10 obcí (cca 15 000 osob). Dva až tři tisíce Podkarpatorusů pak pracovalo v Belgii a mnoho se jich nacházelo ve Francii. Vzdor tomu se s odkazem na skutečnost, že menšina Podkarpatorusů vytvářela skutečnou vlast, chtěla tato menšina být rozhodujícím hlasem ve věcech národní budoucnosti.

¹⁷ NEČAS, F. O.: *Vystahovalectvo v ČSR, zvlášť zo Slovenska a Podkarpatskej Rusi vo svetle číslic*. In: Ročenka 1930, s. 13–15.

¹⁸ AUERHAN, Jan: *Jak by mohli zahraniční krajané prospěti národohospodářskému rozvoji staré vlasti*. In: Ročenka 1930, s. 92–94; Týž: *Jak mohou zahraniční krajané prospěti staré vlasti propagací cizineckého ruchu*. In: Ročenka 1930, s. 95–96; URBAN, Klement: *Československo cílem turistů*. In: Ročenka 1930, s. 97–106 a viz všechny stanovy spolku v AHMP, fond Spolkový katastr, kart. 941, sign. SK XXIII/1625.

O spolupráci se zahraničními bratry Podkarpatské Rusi stáli¹⁹ a oprávněně se strachovali o osud etnických příbuzných v Maďarsku, kde žilo odhadem 150 000 osob podkarpatoruského původu.²⁰

Podmínkou akce vedené tímto směrem bylo odsouhlasení projektu vedením ústavu a Černínským palácem a hlavně, jestli se na to podaří získat finanční prostředky – cca 6 000 Kč pro externistu obstarávajícího korespondenci s přispěvateli do ústavem vydávaného periodika Krajan. Spolupráci přislíbil spolek podkarpatoruských studentů ruské orientace Vozrožděnijs, který byl silnější než organizace podkarpatoruských studentů směru ukrajinského. Představitel ústavu Jan Auerhan, jinak prezident Státního ústavu statistického, však v reakci na tento podnět připomněl, že na Podkarpatsku není vyřešena jazyková otázka a není ani známa síla obou táborů a podotýkal, že není možno spolupracovat jen s jedním směrem. Postavil se proti externistům a úřadování v jiném než československém jazyce. Podobného názoru byl i Černínský palác, který doporučoval, aby se ústav věnoval spolupráci se studentskými organizacemi v Praze a v ústavním tisku se uveřejňovaly zprávy z Podkarpatské Rusi – ovšem v češtině a slovenštině. Ústav proto alespoň zjišťoval, s kým by bylo možné spolupracovat a jaké tiskoviny a kam docházejí, aby byl aspoň trochu znalostně vybaven na řešení dvou základních problémů: jazyka a financí na zvláštního referenta a vytvoření tiskoviny pro podkarpatoruské krajany. Otázku rovněž řešilo ministerstvo zahraničních věcí, které vyslanectví ve Washingtonu pověřilo, aby získalo potřebné údaje. Rozhodující však byla otázka finanční, a tak ačkoliv vedení ústavu i ministerstva uznávalo nutnost pečovat o své krajany a čelit maďarské agitaci, v době hospodářské krize se na tento potřebný projekt nedokázaly sehnat peníze,²¹ ač je zjevné, že by v realu šlo o marginální částku. S tím na nějakou dobu prosazování podkarpatoruských zájmů ustalo.

Další plány na prosazení podkarpatoruského směru činnosti se objevily až počátkem roku 1936. Tentokrát se uvažovalo o vzniku specializovaného odboru ústavu zaměřeného na krajany z Podkarpatské Rusi. Dne 8. února 1936 se sešla přípravná komise podkarpatoruského odboru Československého ústavu zahraničního, na níž zaznělo, že domácí Podkarpatorusové opakovaně volají po rozšíření zájmu o Podkarpatorusy v Severní Americe. Jako vhodná příležitost k jejich připomenutí se jevil III. Masarykův den československého zahraničí a sekce na výstavě Československé lidovýchovy a tisku v zahraničí, která se měla konat v Národním muzeu v první polovině března

¹⁹ Русский народный голос, 18. III. 1938.

²⁰ NA, fond ČÚZ I., kart. 8.

²¹ NA, fond ČÚZ I., kart. 8.

1936.²² V březnu na plenární schůzi podkarpatoruští studenti pak již poněkolkáté požadovali, aby se ústav věnoval i zahraničním Podkarpatorusům, což předsednictvo přijalo jako další urychlovač k již zahájeným pracím.²³

Nicméně hlavní myšlenkou bylo, aby vznikl do jisté míry autonomní podkarpatoruský odbor s primárním zaměřením na kontrapropagandu, jmenovitě proti Alexeji Gerovskému, vlivnému krajanovi ve Spojených státech.²⁴ Přitom nutnost takových aktivit se pociťovala již v roce 1929!²⁵ Jedním z úkolů by bylo vydávání tiskovin (zvláštní příloha Krajana) a šíření zpráv o dění na Podkarpatské Rusi mezi severoamerickými Podkarpatorusy. Došlo také k volbě předsedy a svolavatele přípravného výboru, jímž se stal ing. Jan Brandejs. Ještě na této schůzi se objevily obavy z vhodnosti názvu „podkarpatoruský“, který nemusel být příjemný ruskému a ukrajinskému směru, leč termín „rusínský“ nesnášely oba směry ještě více. Uvažovalo se také, jak by reagovali Rusíni v Polsku a SSSR, ale došlo se k závěru, že termín „podkarpatoruský“ je již natolik zaužíván, že by jeho použití „asi narazilo na nejmenší odpor.“

S ohledem na prezentovanou drtivě převažující ruskou orientaci podkarpatoruských severoamerických krajanů, bylo rozhodnuto, aby se odbor prozatím orientoval rusky, neboť spolupráce obou směrů se nezdála reálná. Objevila se také myšlenka, aby byly odbory dva, ruský a ukrajinský, ale jelikož ve Spojených státech měl převahu ruský směr a v tomto projektu byly proruští aktivisté agilnější, bylo rozhodnuto, aby odbor prozatím vznikl jako rusky orientovaný, nicméně v případě dostatečného zájmu ze strany spolupracovníků ukrajinského směru měl vzniknout i odbor ukrajinský.²⁶ O orientaci odboru se vedly spory i v rámci ústavu a ministerstva zahraničních věcí. Antonín Hartl z ministerstva zahraničních věcí doporučoval ukrajinský směr. Další úředník Černínského paláce, Jaromír Doležal, nepokládal „zatím zřízení podkarpatoruského odboru a projednání této věci v předsednictvu za naléhavé“. Další podnět, tentokrát od Josefa Hanče z generálního konzulátu v New Yorku, pak dodával, že není potřeba do Spojených států vysílat vlastní lidi, nýbrž se orientovat na místní nadšence a aktivisty, kteří oplývají energií a pílí.²⁷

---

²² NA, fond ČÚZ I., kart. 8.

²³ NA, fond ČÚZ I., kart. 6.

²⁴ NA, fond ČÚZ I., kart. 8.

²⁵ NA, fond ČÚZ I., kart. 6.

²⁶ NA, fond ČÚZ I., kart. 8.

²⁷ NA, fond ČÚZ I., kart. 8.

Existence podkarpatoruského odboru při Československém ústavu zahraničním měla napomáhat snaze, aby se čeští a slovenští krajané obraceli se žádostmi o spolupráci i na Podkarpatorusy „a tím vytvořili podmínky u těchto k orientaci československé“. Jednomyslně pak bylo vysloveno „přání, aby Československý ústav zahraniční zřídil v rámci své organizace podkarpatoruský odbor“, který by se specializoval jen na Severní Ameriku, byť další krajané z Podkarpatské Rusi se nacházeli v evropských zemích.²⁸ V září 1936 bylo stran podkarpatoruského odboru zaregistrováno – zřejmě z rusínských kruhů – „přání, aby v něm rozhodovali Čechoslováci (vzhledem ke vzájemným sporům mezi Rusy a Rusíny) a aby jeho činnost se vztahovala toliko na příslušníky z Podkarpatské Rusi v cizině“.²⁹ Nicméně návrh nového jednacího řádu ústavu z listopadu 1936 podkarpatoruský odbor, nebo americký odbor vůbec neznal...³⁰

Jak už je zřejmé, vedle jmenovaného Československého ústavu zahraničního se o krajany již zajímalo jeho resortní ministerstvo. Černínský palác a Československý ústav zahraniční byli o dění v krajanském hnutí informováni např. prostřednictvím československých zastupitelských úřadů, které podávaly zprávy o vzniku různých krajanských spolků v nejrůznějších oblastech. Tato péče však nebyla naprosto účinná a objevovaly se stesky československých úředníků, že krajané přijíždějící na návštěvu „z Ameriky [jsou] lidé tak předpojatí“, že s nimi pomalu nemá smysl jednat, neboť „sledují svoje cíle“.³¹ Oficiální tisk přitom takové delegace vítal, neboť se domníval, že ocení pokrok, jaký Podkarpatská Rus učinila pod československým vedením. Pravda, média se některých osob obávala, jako např. Alexeje Gerovského, který byl vnímán jako maďarský člověk.³² Podobného názoru byly i další novinové články.³³ Právě delegace ze Spojených států, která se ohlásila na konci roku 1937, přiměla Československý ústav zahraniční k zahájení rozsáhlejší aktivity, které bylo zoufale třeba, neboť výroční zpráva ústavu za rok 1937 se podkarpatoruských krajanů téměř netýkala a nebyť zmínky o obnově jednání o vzniku podkarpatoruského odboru, nebyla by jim věnována ani vlastní subkapitola.³⁴ Československý ústav zahraniční v té souvislosti doufal, že získá pro své potřeby nějakého podkarpatoruského studenta, kterého by na práci

²⁸ NA, fond ČÚZ I., kart. 8.

²⁹ NA, fond ČÚZ I., kart. 6.

³⁰ NA, fond ČÚZ I., kart. 2.

³¹ NA, fond ČÚZ I., kart. 8.

³² Podkarpatoruské hlasy, 20. XI. 1937.

³³ NA, fond ČÚZ I., kart. 8.

³⁴ NA, fond ČÚZ I., kart. 2 a 3.

přikázalo ministerstvo školství a osvěty v rámci pomocné akce pro strádající inteligenci. Studenta chtěl ústav získat ještě před vznikem samotného odboru, aby již pomohl s přípravnými pracemi na různé akce. Ministerstvo žádost vedlo v patrnosti a zřejmě bylo v případě realizace odboru ochotné nějakého studenta poskytnout.³⁵

Ústav obě dotčená ministerstva také informoval o připravovaných stanovách zamýšleného odboru, který měl vzniknout na základě § 3, bod 11 stanov ústavu, který umožňoval vznik vnitřních úřadoven napomáhajících ústavu v činnosti. Odbor měl být do určité míry autonomní a jeho úkolem byla kontrapropaganda. Je smutné, že větší péče o zahraniční Podkarpatorusy se začala organizovat až pod tlakem domácích Rusínů, resp. Československý ústav zahraniční reagoval na rozhlasový projev podkarpatorského guvernéra Konstantina Hrabára z podzimu 1937. Tehdy také odpovědní pracovníci Československého ústavu zahraničního uvažovali, že orgán zodpovědný za spolupráci se zahraničními Podkarpatorusy by mohl být přičleněn ke guvernérovu úřadu. Sám Hrabár informaci o zamýšleném vzniku organizace tohoto typu uvítal, leč nechtěl se osobně angažovat, neboť byl úřední osobou, nicméně přislíbil, že věc bude podporovat. A skutečně „svému“ Zemskému úřadu v Užhorodě doporučil, aby na podobný projekt finančně přispěl. Členům Československého ústavu zahraničního doporučoval ke spolupráci Augustina Vološina, který kdysi ve vedení ústavu již byl, ale proti němu se rozhodně vyslovili již angažovaní Rusíni a proto byl pominut. Osvětový sbor v Užhorodě se pak zdál ještě méně vhodný. Hrabár také přispěl nápadem, aby se vydával ilustrovaný čtrnáctideník, který by se dobře využil jak v zámorí, tak i na Podkarpatské Rusi, kde taková tiskovina chyběla.

Smyslem podkarpatorského odboru (podle připravovaných stanov odboru, § 2) bylo:

„a) upravit a soustředit evidenci zahraničních Podkarpatorusů původem z Československa;

b) sledovati, podněcovati a podporovati národní, kulturní a hospodářské styky jejich se starou vlastí;

c) působiti k tomu, aby se státní záštitou a podporou, organisovanou péčí veřejnou a dobrovolnou, jakož i vlastní svépomocí zahraničních Podkarpatorusů se pracovalo soustavně k jejich národnímu, hospodářskému, kulturnímu a mravnímu povznesení a povzbuzovala se jejich příchyllost k Československé republice;

---

³⁵ NA, fond ČÚZ I., kart. 8.

d) snažit se o to, aby hospodářský, sociální a kulturní rozvoj zahraničních Podkarpatorusů byl ku prospěchu celého jejich národa i republiky Československé.³⁶

Tento cíl měl obstarávat celý ústav, který by měl ku pomoci dva pomocné orgány, totiž „poradní sbor Podkarpatoruské odboru“ a „správní výbor Podkarpatoruského odboru“ (§ 3). Poradní sbor měl vzniknout na návrh správního výboru, na jehož návrh by byli členové povoláni Československým ústavem zahraničním z různých korporací a úřadů, kteří se o zahraniční Podkarpatorusy nějakým způsobem interesují. Početně neměl být tento sbor nijak limitován a jeho úkolem bylo navrhovat „ideový program“ odboru a posuzovat jeho agendu a navrhovat ústavu „do správního výboru Podkarpatoruského odboru ze svého středu sedm členů, kteří jsou zároveň řádnými členy Československého ústavu zahraničního“. Poradní sbor se měl scházet alespoň jednou za rok a usnášet se prostou většinou přítomných (§ 4).

Správní výbor měl mít sedm členů navržených poradním sborem a předsednictvem Československého ústavu zahraničního, dále čtyři virilisty, resp. po jednom reprezentantu ministerstva zahraničních věcí, ministerstva školství a národní osvěty a dvou představitelů ústavu. Další tři členové měli být kooptováni správním výborem. Funkční období volených i kooptovaných byl jeden rok. Jmenování virilistů platilo až do jejich odvolání. Z takto složeného výboru se na každý rok volili předseda, dva místopředsedové a dva jednatelé a pokladník. Všechny funkce byly čestné, ale mohla jim být za „jejich objednané služby [...] přiznána odměna“. Správní výbor rozhodoval prostou většinou a muselo být přítomno alespoň pět členů. Úkolem výboru bylo vést agendu odboru a navrhovat ústavu rozpočet odboru a v případě jeho schválení jej také realizovat a získávat pro své aktivity další prostředky (§ 5). Správní výbor si mohl pro svoji potřebu vydat jednací řád, který podléhal schválení předsednictva ústavu (§ 8). Likvidace odboru se mohla provést usnesením valné hromady ústavu „vyslyšev o tom dříve mínění jeho správního a poradního sboru“ (§ 9). Zamýšlený odbor by byl součástí Československého ústavu zahraničního, který byl jako právnická osoba „nositelem práv a závazků Podkarpatoruského odboru“. Ústav také schvaloval všechny finanční náklady. Jako spojka mezi odborem a ústavem by posloužili virilisté. Ústav také měl rozhodovat otázky vymykající se běžné agendě odboru a v případě, že by nastala situace v rámci poměru mezi odborem a ústavem nepředvídaná v organizačním řádu, rozhodovalo předsednictvo ústavu. Předseda či jeho zástupce se samozřejmě mohl kdykoliv zúčastnit jednání poradního sboru nebo správního výboru a ujmout se vedení dané schůze. Kancelářskou prá-

³⁶ NA, fond ČÚZ I., kart. 8.

ci by vykonávali zaměstnanci ústavu (§ 7). Představitel Černínského paláce, Antonín Hartl, ještě soukromně doporučoval, aby předseda odboru měl právo veta, aby se předešlo nejrůznějším třenicím, ba i protistátním projevům,³⁷ ke kterým s ohledem na neustálenou jazykovou a národnostní situaci mohlo docházet.

Do zamýšleného poradního sboru či podkarpatoruského odboru jako odborníky a poradce se podařilo získat např. Ilju Hadžegu a několik dalších učitelů a soudců, kteří všichni byli ruského směru. Jako pražský Podkarpatorus byl vyhlédnut již dříve jmenovaný Viktor Barany.³⁸

Pro nezbytnost vzniku podkarpatoruského odboru svědčily i Ročenky Československého ústavu zahraničního. Například v ročence pro rok 1937 se v přehledu činnosti československého zahraničí za rok 1936 o krajanech z Podkarpatska vůbec nehovořilo,³⁹ ba dokonce ani v číselném přehledu, kde se výhradně psalo o Čechách, Slovácích a Čechoslovácích, ale nikoliv o Rusínech, Podkarpatorusech, Rusech či Ukrajincích.⁴⁰ O Podkarpatsku se psalo jen velmi okrajově v souvislosti s III. Masarykovým dnem československého zahraničí a Jubilejním fondem československého zahraničí, na nějž se vybíralo především v českých zemích a částečně na Podkarpatské Rusi.⁴¹ Projekt podkarpatoruského odboru však padl kvůli nedostatku financí.

Existovaly ještě úvahy, že by bylo vhodné, aby existoval nějaký spolek zabývající se zahraničními Podkarpatorusy.⁴² Proto mělo vzniknout sdružení snažící se „organisovati styky s Podkarpatorusy v cizině“. Práce nejprve začaly na spolku, který by se týkal velkorusky orientovaných Rusínů, a v případě zájmu Ukrajinců měl vzniknout i pro ně zvláštní spolek. Práce na vzniku ruský orientovaného spolku byly přinejmenším na začátku drženy v tajnosti, neboť jak se vyjádřil jeden z českých aktivistů, František Špála, „kdyby se Ukrajinci dověděli o této akci, jistě by zasáhli a hleděli vše znemožnit“. V obou případech by však musely spolupracovat s uvažovaným utrakvistickým podkarpatoruským odborem Československého ústavu zahraničního. Dva samostatné spolky měly vzniknout proto, že představitelé obou směrů přímo na Podkarpatsku nebyli s to spolupracovat. Ruský orientovaný spolek, ale v případě vzniku i ukrajinský, měl existenci styků zajišťovat prostřednic-

³⁷ NA, fond ČÚZ I., kart. 8.

³⁸ NA, fond ČÚZ I., kart. 8.

³⁹ SEDLÁČEK, Jan: *Československé zahraničí roku 1936*. In: Ročenka Československého ústavu zahraničního 1937 (dále jen Ročenka 1937). Praha 1937, s. 25–29.

⁴⁰ TURČÍN, Rudolf: *Nejdůležitější čísla o čs. zahraničí*. In: Ročenka 1937, s. 33–34.

⁴¹ ŠVIHOVSKÝ, Věnceslav: *Jubilejní fond čs. zahraničí*. In: Ročenka 1937, s. 8–12.

⁴² NA, fond ČÚZ I., kart. 8.

tví adresářů jak osob, tak spolků, náboženských organizací, škol a dalších sdružení. Dalším bodem činnosti spolku by byl sběr krajanské literatury a distribuce československých tiskovin, jakož i podpora krajanských aktivit, včetně výprav do ČSR a studia na československých školách. Z toho plynul i další cíl, totiž napomáhat reintegraci reemigrantům. Spolek měl úzce spolupracovat s Československým ústavem zahraničním při „rozvoji vztahů zahraničních Podkarpatorusů se starou vlastí“ a „podporovati hospodářské styky mezi Československem, zejména na [sic!] Podkarpatskou Rusí a cizinou prostřednictvím zahraničních Podkarpatorusů“.⁴³ Tiskový orgán ústavu, časopis *Krajan*, měl být doplněn o podkarpatoruskou problematiku a vydáván v příslušném jazyku. Za tím účelem se hledal náležitě jazykově vybavený Podkarpatorus do redakce a podobně zdatná písařka.

Na rozšíření portfolia ústavu měla zájem vedle ministerstva zahraničních věcí ještě další ministerstva: ministerstvo školství a národní osvěty, ministerstvo sociální péče a ministerstvo průmyslu, obchodu a živností. Spojenými silami usilovala o vznik Československého ústavu a informační kanceláře (Czechoslovak Institute and Informations Bureau) v USA, který by vydával anglojazyčný časopis *Czechoslovak Revue* hájící československé zájmy a postoje. Inspirací pro takovou instituci byly podobné projekty Maďarů, Poláků a Italů, jejichž propagační práce byla samozřejmě Československu nepřátelská. Dotčená ministerstva se domnívala, že ústav by se časem stal finančně nezávislým, neboť by si dovedl získat finanční podporu bohatých krajanů, protože by se hrál též roli ekonomického koordinátora. Jednou z podob této hospodářské činnosti by byla ústavem řízená činnost vystěhovalcké poradny na Podkarpatské Rusi, která by umožňovala vytvářet k organizaci dobré vztahy již na samém počátku emigrace.

Pozoruhodné je, že českoslovenští představitelé nechtěli pracovat jen jednostranně směrem na západ, ale propagovali výkony Československa při poznesení Podkarpatské Rusi i v Sovětském svazu.⁴⁴

K větší aktivitě se úřady dostaly až v období před Mnichovem, kdy se podařilo otevřít kancelář v Chicagu, která se měla starat o potřeby krajanů v oblasti školství a kultury. Obsazena však měla být jen Čechem a Slovákem.⁴⁵ O Podkarpatorusovi se zřejmě neuvažovalo, nicméně již během přípravných prací byl konzultován úřad guvernéra Podkarpatské Rusi, aby se dohodla spolupráce „české, slovenské a podkarpatoruské složky krajanské větve se-

⁴³ NA, fond ČÚZ I., kart. 8.

⁴⁴ NA, fond ČÚZ I., kart. 8.

⁴⁵ NA, fond PMR, kart. 1418, sign. 107/757.

veroamerické“.⁴⁶ Kancelář přestala být vydržována krátce po okupaci. V roce 1938 se však kancelář nevěnovala vystěhovaleckým a krajanským otázkám, nýbrž propagaci vlasti a sbírce na obranu republiky.⁴⁷

Úsilí o vznik podkarpatorského odboru bylo sice projevem zájmu o bývalé příslušníky tohoto území, ač mnohdy odešli ještě dříve, než se Podkarpatská Rus stala součástí Československa, jenže se tak dělo pozdě, ba dokonce velmi pozdě a byla to nepopiratelná chyba, zvláště když podle údaje z konce roku 1937 se v USA vydávalo 30 deníků pro Podkarpatorusy v nejrůznějších jazykových mutacích, ale žádný z nich nebyl pročeskoslovensky orientovaný.⁴⁸ Zajímavé bylo, že mezi podkarpatorskou emigrací prý nebylo jazykových sporů, o to více se však střetávali na poli náboženském, uniaté versus pravoslavní a uniaté mezi sebou o celibát.⁴⁹ Podkarpatorské organizace byly zasaženy hospodářskou krizí a poklesem přílivu čerstvých emigrantů. Obojí podlamovalo činnost tamějších spolků, jak finančně, tak personálně, neboť ve Spojených státech narozené generace již nejevily mnoho zájmu o domovinu rodičů.⁵⁰

O to snáze mohla československá propaganda (a peníze) ovlivnit tyto skupiny. Jenže ústav o takovou roli nejevil zájem, ba odmítl v létě 1937 podpořit přednáškové turné po Belgii, Francii a Jugoslávii jistého „P. Cibery z Užhorodu“,⁵¹ v němž můžeme tušit Pavla Cibereho, pozdějšího reprezentanta Podkarpatské Rusi v exilové Státní radě. Poskytnutí příspěvku na zájezd členů Klubu československých zahraničních akademiků na Moravu, Slovensko a Podkarpatskou Rus v roce 1937 opravdu nemohlo zahraniční krajany pročeskoslovensky orientovat a zájezd k Podkarpatorusům v Jugoslávii o rok dříve⁵² také nemohl ovlivnit tu nejsilnější složku podkarpatorských krajanů, totiž severoamerickou. S ohledem na rozsáhlou protistátní agitaci vedenou z mnoha směrů byla ospalá reakce československých míst zcela neadekvátní a nepochybně se podepsala na růstu radikálních směrů na Podkarpatské Rusi, což se zejména projevilo v období Mnichova a hlavně po něm. Nutno však také dodat, že celkově péče o krajany měla mnoho bolavých míst,⁵³ ale

⁴⁶ NA, fond ČÚZ I., kart. 6.

⁴⁷ NA, fond PMR, kart. 1418, sign. 107/757.

⁴⁸ NA, fond ČÚZ I., kart. 8.

⁴⁹ A–Zet, 28. X. 1936.

⁵⁰ A–Zet, 28. X. 1936.

⁵¹ NA, fond ČÚZ I., kart. 6.

⁵² NA, fond ČÚZ I., kart. 6.

⁵³ Podrobněji viz *Naliehavé úkoly krajanskej pečlivosti*. In: Ročenka 1937, s. 35–39.

v případě krajanů z Podkarpatské Rusi šlo také o státně bezpečnostní záležitost, která byla trestuhodně zanedbána.

Zvýšený počet bývalých příslušníků československého státu nejrůznějších národností v zahraničí vedl ústřední úřady ke snaze po zefektivnění péče o tyto osoby, což se hlavně dotklo Československého ústavu zahraničního. Impuls tomu byl dán nejen Mnichovskou zradou a Vídeňskou arbitráží, ale i faktem, že krajanské spolky ve Spojených státech, zřejmě i díky činnosti kanceláře ústavu v Chicagu,⁵⁴ ale též v Jugoslávii,⁵⁵ které se v dřívějších dobách nijak zvlášť nemilovaly, se dokázaly spojit a vytvořit např. Americkou národní radu Čechů, Slováků a Karpatorusů, čímž byl dán příklad i roztržtým československým spolkům v bývalé vlasti, aby se také sjednotily, jak ostatně zaznělo na jedné z porad na půdě Československého ústavu zahraničního z 23. listopadu 1938.⁵⁶ Je samozřejmé, že ani onen sjednocovací proces ve Spojených státech nebyl úplný a neobešel se bez různých vzájemných osobních bojů, osočování a tahanic, jak dokládá rozhovor Vojty Beneše pro New Yorkské listy z poloviny prosince 1938, v němž popsal svoji předchozí činnost a údajné rozhodnutí navrátit se do Česko-Slovenska.⁵⁷ Ústav ale neměl žádnou vůli do tamějšího sjednocovacího procesu zasahovat nebo dokonce americké krajany nějak ovlivňovat, ač se mu přinejmenším jeden snaživý řečník nabízel, bývalý francouzský legionář z Ameriky, který deklaroval „věřím v Novou republiku“, takže se domníval, že „návštěva Vojty Beneše, bývalého prezidenta Beneše a Jana Masaryka [...] není to, co krajané zasluhují“.⁵⁸ Jednání o efektivnosti přitom bylo několik a vzniklo i větší množství návrhů, jak takového cíle dosáhnout. Od roku 1938 navíc existoval americký odbor vedený Antonínem Sumem.⁵⁹

Ústav sám nejvíce plédoval pro své postátnění a přejmenování na Zahraniční úřad, jak navrhl úřad ministra Hugo Vavrečky z 30. listopadu 1938, neboť takto měl být s to lépe zajistit potřeby krajanů, včetně toho základního, totiž zjišťování, jaké potřeby to vlastně jsou. Některé osvědčené spolky, např. spolek Komenský pro podporu československých zahraničních škol, měly podle plánu s určitou volností působit i nadále. Prvním úkolem takto

⁵⁴ NA, fond ČÚZ I., kart. 8.

⁵⁵ NA, fond ČÚZ I., kart. 4.

⁵⁶ NA, fond ČÚZ I., kart. 6 a 8.

⁵⁷ New Yorkské listy, 13. XII. 1938.

⁵⁸ NA, fond ČÚZ I., kart. 8.

⁵⁹ AHMP, fond Spolkový katastr, kart. 941, sign. SK XXIII/1625; NA, fond ČÚZ I., kart. 3.

postátněného úřadu měla být sociální péče o krajany.⁶⁰ Podle návrhu stanov (článek 1) měl spolek „prospívat československým příslušníkům a krajanům v cizině, sledovat jejich poměry a život, podněcovat a podporovat jejich styky s mateřskou zemí i jejich styky vzájemné a snažiti se o to, aby rozvoj těchto styků byl ku prospěchu národu a republiky Československé.

Zahraniční ústav zabývá se i otázkami vystěhovaleckými.

Dalším účelem Zahraničního ústavu jest pečovati o spolupráci korporací v oboru činnosti ústavu, soustřeďovati a usměrňovati ji.“

Že se mělo jednat též o příslušníky Podkarpatské Rusi, dokládá článek druhý, který stanovoval, že „jeho jednací řeč je česká, slovenská a podkarpatoruská“. Koneckonců i důvodová zpráva neopomínala Podkarpatorusy: „Měli jsme až dosud na dva a čtvrt milionu příslušníků československého národa za hranicemi republiky a na půl milionu Podkarpatorusů. K nim přibude pravděpodobně další milion Čechů, Slováků a Podkarpatorusů, kteří budou odsouzeni žít za hranicemi svého mateřského státu. Bude to prakticky znamenat, že celá čtvrtina československého národa, odpoutána od národního kmene a mateřského státu, bude tvořit jeho zahraniční krajanskou složku. Každý čtvrtý Čechoslovák bude krajanem.“ Nebylo tedy divu, že se objevila snaha tuto péči centralizovat a ukončit tak dosavadní roztříštěnost. Návrh se přitom inspiroval podobnými organizacemi, které mělo Německo, Maďarsko a Polsko.⁶¹ S identickým návrhem o několik dní později vystoupil rovněž Československý ústav zahraniční, který ke svému návrhu připojil dopisy dalších významných korporací zabývajících se péčí o krajany, které vyjádřily naprostou podporu předloženému projektu. S návrhem se plně ztotožnil Černínský palác, který navrhl, aby s ohledem na převod podstatné části krajanské péče na Předsednictvo ministerské rady přišel s příslušným zákonem právě tento úřad. Kromě toho doporučovalo, aby se v osnově zákona a statutu pamatovalo na „možnost zřizovati odbočky anebo federativně přidružovat orgány, které by si pro krajanskou péči vybudovali sami Slováci a Podkarpátští Rusové (Ukrajinci)“.⁶²

Konec roku 1938 se vůbec nesl ve znamení zlepšení vztahu centrální vlády v Praze a autonomní vlády v Chustu, alespoň to tvrdilo samo Předsednictvo ministerské rady ve své částečně nemístně optimistické zprávě pro česko-slovenské vyslanectví ve Washingtonu určené především pro uklidnění tamější početné rusínské emigrace,⁶³ tudíž i této otázce se snad mohlo dostat více po-

⁶⁰ NA, fond PMR, kart. 3162, sign. 666/81.

⁶¹ NA, fond PMR, kart. 3162, sign. 666/81.

⁶² NA, fond PMR, kart. 2095, sign. 401/1261.

⁶³ Archiv Ministerstva zahraničních věcí ČR, fond Trezorové spisy, II/2, 1938.

zornosti. Dne 20. prosince 1938 se konala mimořádná valná hromada ústavu, na níž byl přítomen též reprezentant podkarpatoruské autonomní vlády Vicentij Šandor, který se aktivně zapojil do rozpravy, zda budovat jednotný ústav pro celou republiku, nebo zda budou mít jednotlivé konfederativní složky státu vlastní krajanské instituce. Šandor odmítl úvahy o samostatných institucích, ale požadoval, aby stanovy spolku vytvářely pevnější pouto mezi jednotlivými národnostmi, než jen zmínku o podkarpatoruském jazyku jako jedné ze tří jednacích řečí. Chtěl, aby i podkarpatoruská a slovenská vláda měly své zástupce ve vedení ústavu a samozřejmě, aby podkarpatoruská řeč byla nahrazena jazykem ukrajinským.⁶⁴ Šandor měl o celé věci reformy ústavu a vzniku Zahraničního ústavu informovat ministra chustské vlády Juliana Révaye.⁶⁵ Za prosazováním jednotného ústavu ze strany autonomní vlády v Chustu jistě stálo vědomí vlastní ekonomické slabosti a tím pádem neschopnosti ufinancovat vlastní instituci takového charakteru. Čeští reprezentanti ústavu totiž v udržení jednotného ústavu pro všechny části trialistického státu nevěřili a počítali, že přinejlepším by mohlo dojít k federaci tří národních ústavů.⁶⁶

Březnové události zabránily tomu, aby se podkarpatoruským krajanům začalo věnovat více péče, třebaže péče o krajany měla pokračovat i po okupaci, neboť na všech říšskoněmeckých zastupitelských úřadech měl působit „zvláštní přidělenec pro otázky protektorátu“, ale jak trefně poznamenal československý exilový tisk, šlo s úspěchem pochybovat, že „protektorátní Svaz pro Čechy v zahraničí může mítí přitažlivost pro naše krajany žijící ve svobodných zemích. Pro krajany ve Vídni, jichž je asi 40 000, a pro krajany v Sudetech, jichž je na milion, bude tento Svaz ovšem jediná organizace, jež bude povolena“.⁶⁷

Na Československý ústav zahraniční navázala Domovina zahraničních krajanů při Národní radě české, která ještě rozhodnutím z druhé republiky a proti vůli ústavu, jenž měl zejména námitky vůči zvolenému jménu,⁶⁸ převzala jeho povinnosti. Domovina, poněkud snaživě, požádala v dubnu 1939, aby peníze určené na podporu krajanů v SSSR mohla použít na aktivity kdekoliv jinde. Předsednictvo ministerské rady k tomu jen podotklo, že „není připomínek k použití peněžní podpory [...] pro strádající zahraniční krajany bez ohledu na to, odkud tito krajané pocházejí“. Věc s touto téměř autori-

⁶⁴ NA, fond ČÚZ I., kart. 4.

⁶⁵ NA, fond ČÚZ I., kart. 5.

⁶⁶ NA, fond ČÚZ I., kart. 5 a 6.

⁶⁷ Československé zprávy, č. 11, 26. dubna 1939, s. 4.

⁶⁸ NA, fond ČÚZ I., kart. 5.

tativní připomínkou postoupilo k přímému vyřízení ministerstvu sociální a zdravotní správy.⁶⁹ Vzhledem k tomu, že v Sovětském svazu těžko mohli být příznivci politického vývoje, které potkalo jejich bývalou vlast po 15. březnu 1939, šlo ze strany zaměstnanců Předsednictva ministerské rady o pokyn k faktickému financování politického exilu a jeho činnosti.

Během druhé světové války v rámci československého státního zřízení v exilu obdoba Československého ústavu zahraničního nevznikla, ale podkarpatorským otázkám se permanentně věnovala zejména silová ministerstva a také Státní rada. Po válce se již ústav o podkarpatské krajany z logických důvodů nezajímal. Každopádně se krajanům z Podkarpatské Rusi během první republiky nedostalo náležité péče. Snahy ústavu, jednotlivců i některých organizací se nepodařilo fruktifikovat a náležitě využít, což bylo údajnými slovy francouzského ministra zahraničí Charlese Maurice de Talleyrand-Périgord „horší než zločin. Byla to chyba“. Na tento nedostatek pak republika doplatila vzrůstem protičeskoslovenských nálad a zejména pak tím, že některé podkarpatské krajanské organizace za druhé světové války nepodporovaly setrvání Podkarpatské Rusi v rámci republiky. Ty sice neměly vliv na osud této části republiky, ale spoluurčovaly postoje československé exilové reprezentace k dané problematice. Na druhou stranu Československý ústav zahraniční a někteří další si alespoň uvědomovali tento nedostatek a snažili se, byť neúspěšně, o nápravu daného stavu. V případě péče o československé krajany německého a maďarského, popř. židovského původu se totiž nekonalo vůbec nic, třebaže se tito mohli na ústav obracet a jejich žádosti byly vyřizovány jako všechny ostatní. Samostatný německý, maďarský či židovský odbor a příslušné zastoupení ve vedení ústavu mohly být přinejmenším milým gestem, které snad mohlo i pár osob přitáhnout ke státu a vytvoření československého politického národa. Samotná ochota ústavu přijmout v případě zájmu o vstup loajální příslušníky menšin⁷⁰ v tomto případě nedostačovala.

---

⁶⁹ NA, fond PMR, kart. 1418, sign. 107/757.

⁷⁰ NA, fond ČÚZ I., kart. 6.

RESUMÉ

ČESKOSLOVENSKÝ ÚSTAV ZAHRANIČNÍ A POKUSY PROSADIT PÉČI O PODKARPATORUSKÉ KRAJANY

Československý ústav zahraniční měl za úkol pečovat o krajany československého původu v cizině. Nejednalo se však o oficiální ústřední státní úřad, nýbrž o pouhý spolek, třebaže za účasti několika ministerstev. Krajanům z Podkarpatské Rusi se během první republiky nedostalo náležité péče. Snahy ústavu, jednotlivců i některých organizací o nápravu tohoto stavu se nepodařilo fruktifikovat a náležitě využít. Ponechání volného pole maďarské a další Československu nepřátelské agitaci negativně ovlivnilo podkarpatské krajany a ti následně v protičeskoslovenském duchu ovlivňovali vývoj ve své bývalé vlasti, což se projevilo zejména za druhé republiky, ale částečně i za druhé světové války. Na druhou stranu Československý ústav zahraniční a někteří další si alespoň uvědomovali tento nedostatek a snažili se, byť neúspěšně, o nápravu daného stavu.

Klíčová slova: Československý ústav zahraniční, Podkarpatská Rus, krajané, krajanská péče

SUMMARY

CZECHOSLOVAK FOREIGN INSTITUTE AND ATTEMPTS TO ENFORCE CARE FOR SUBCARPATHIAN COUNTRYMEN

The Czechoslovak Foreign Institute was tasked with care for countrymen of Czechoslovak origin abroad. Nevertheless, it was not an official state office but only an organisation with a participation of few ministries. Compatriots from Subcarpathian Rus did not receive a proper care during the First Republic. Attempts of the institute, individuals as well as some organisations to rectify this state were not successful. As a result, a free sphere of Hungarian and other anti-Czechoslovak hostile agitation negatively influenced Subcarpathian countrymen who subsequently shaped the development in their former homeland in an anti-Czechoslovak spirit. This primarily became evident in the Second Republic but partially also during the World War II. On the

other side, the Czechoslovak Foreign Institute and some others were aware of this shortcoming and tried to improve the situation, howbeit unsuccessfully.

Keywords: Czechoslovak Foreign Institute, Subcarpathian Rus, country-men, compatriotic care

Translated by Mgr. Hana Ferencová

Mgr. David Hubený
Oddělení fondů samosprávy a státní správy z let 1918–1945
Národní archiv
Archivní 4/2257
149 00 Praha 4
Česká republika
e-mail: David.Hubeny@nacr.cz